

LITERATUROZNAWSTWO.
KULTUROZNAWSTWO

Lucjan Suchanek
Kraków

Emigracja. Emigrantologia.
Komisja Emigrantologii Słowian*

I. Emigracja

Emigracja to zjawisko o zasięgu światowym, które z przyczyn historycznych i politycznych szczególnie znaczące stało się w krajach słowiańskich, zwłaszcza gdy idzie o Polskę i Rosję¹. Emigracja z krajów słowiańskich rozpoczęła się w XIX stuleciu. Polityczny charakter miała nieliczna emigracja z Bułgarii, przede wszystkim do Rumunii (Georgij Rakowski, Luben Karawełow, Christo Botew)². W latach 1877-1914 wyjeżdżają Ukraińcy z Bukowiny i Zakarpacia: była to emigracja zarobkowa głównie do USA, Kanady i Brazylii³.

W stuleciu XX w wielu krajach słowiańskich emigrację zrodziła sytuacja polityczna po II Wojnie Światowej, a jej powodem był fakt znalezienia się w bloku sowieckim i nieakceptacja socjalistycznej rzeczywistości. W Czechosłowacji emigra-

* Tekst niniejszy stanowi poszerzoną wersję referatu wygłoszonego na posiedzeniu Komitetu Słowianoznawstwa PAN w dniu 21 października 2013 roku.

¹ Patrz szerzej: L. Suchanek, *Литература и письменность эмиграции славян как историко-литературная проблема* (w:) *A Centenary of Slavic Studies in Norway. The Olaf Broch Symposium*. Edited by J. I. Bjørnflaten, G. Kjetsaa, T. Mathiassen. The Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo 1998, s. 218-239; tegoż, *Słowiańska emigrantologia* (w:) *Współczesne literaturoznawstwo sławistyczne*. Pod red. L. Suchanka. Prace Komisji Kultury Słowian. III, Kraków 2004, s. 73-88. Tekst niniejszy dotyczy głównie emigracji rosyjskiej.

² Е. Сюпур, *Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX век*. София 1982.

³ *Українська еміграція. Історія і сучасність*. Львів 1992.

cja Słowaków zaczęła się już w 1945, zaś Czechów po przewrocie komunistycznym 1948 roku. W 1968 po inwazji wojsk Układu Warszawskiego i zdławieniu praskiej wiosny kraj opuściły setki tysięcy obywatele tego kraju, wśród nich pisarze Milan Kundera, Paweł Kohout, Josif Škvorecki; Emil Kneža, Ladislav Mnaczkó⁴. Masowy charakter miała emigracja ukraińska do Kanady i USA. Emigracja z Bułgarii była mniej liczna. Najbardziej znanym emigrantem politycznym jest Georgi Markow. W latach siedemdziesiątych opuścili kraj semiotycy Julia Kristeva i Tzvetan Todorow. Bardzo nieliczna była emigracja z Jugosławii.

W Polsce emigracja po powstaniu listopadowym 1830 była największy ruchem migracyjnym w ówczesnej Europie. Ze względu na rozmiary i rolę otrzymała nazwę: Wielka Emigracja⁵. Tych, którzy opuścili ojczyznę po powstaniu styczniowym 1863 roku nazywa się Młodą emigracją. Obie były spowodowane sprzeciwem wobec utraty niepodległości oraz terrorem na terenie zaborów, zwłaszcza rosyjskim, i represjami wobec powstańców. Z kolei tę po Drugiej wojnie światowej, wywołaną przyczynami politycznymi, określa się mianem Drugiej emigracji (pisarze Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński, Witold Gombrowicz, Gustaw Herling-Grudziński, Józef Mackiewicz). Na Zachód wyjechali i – jak wtedy mówiono – wybrali wolność to między innymi Czesław Miłosz, Marek Hłasko, Aleksander Wat, Sławomir Mrożek, Jerzy Kosiński, Leopold Tyrmand, Włodzimierz Odojewski. Rok 1968 to emigracja żydowska, wyjechali wówczas też pisarze: Witold Wirpsza, Arnold Słucki, Stanisław Wygodzki. Bardzo liczna była emigracja czasów „Solidarności” (pisarze Stanisław Barańczak, Adam Zagajewski, Kazimierz Brandys)⁶.

Mianem czwartej określa się typowo zarobkową emigrację po upadku w Polsce komunizmu. Często w stosunku do emigrantów używa się terminu gasterbeiterzy, dawniej mówiło się emigracja za chlebem.

Historię emigracji z Rosji można podzielić na dwa okresy: wiek XIX i początek XX oraz od roku 1918 do 1991. W wieku XIX emigracja nie miała jeszcze charakteru masowego, jedynie po 1861 roku, po reformie włościańskiej stała się bardziej

⁴ *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu*. Redigoval L. Macha. Olomouc 1991.

⁵ S. Kalembka, *Wielka Emigracja. Polskie wychodźstwo polityczne w latach 1831-1862*, Warszawa 1971.

⁶ J. Bielatowicz, *Literatura na emigracji*, Londyn 1970; *Literatura polska na Obczyźnie. 1940-1960*. T. 1 – Londyn 1964, t. 2 – Londyn 1965; M. Danilewicz-Zielińska, *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Paryż 1978; K. Dybciak *Panorama literatury na Obczyźnie*, Lublin 1990; *Literatura emigracyjna 1939-1989*. T. 1-2, Katowice 1996; J. Zieliński, *Leksykon polskiej literatury emigracyjnej*, Lublin 1990; B. Klimaszewski, E. R. Nowakowska, W. Wyskiel, *Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie. 1939-1980*. Pod red. B. Klimaszewskiego, Warszawa 1992. *Druga wielka emigracja 1945-1990*. cz. 1: A. Friszke, *Życie polityczne emigracji*; cz. 2: P. Machcewicz, *Emigracja w polityce międzynarodowej*; cz. 3: R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*. Warszawa 1999. D. Olszewska, *Migracje Polaków po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Szansa dla polskich obywateli czy zagrożenie gospodarcze dla Polski*. (w:) *Polska w Unii Europejskiej*. Red. J. Fischer. Warszawa 2009.

liczebną. Prawdziwy exodus na Zachód (исход – wyrażenie Piotra Struwego) wywołały wydarzenia rewolucji 1917 roku.

Pierwsza fala emigracji obejmuje lata 1918-1922⁷, gdy uciekano przed nowym systemem. Według niektórych źródeł objęła około 3 milionów, według innych dwa miliony, a także wymienia się milion. W 1922 roku dokonano deportacji około 300 wybitnych intelektualistów (wraz z rodzinami) – byli wśród nich filozofowie Siergiej Bułgakow, Nikołaj Łosski, Siemion Frank i politycy – Paweł Milukow, Piotr Struwe. Po rewolucji otrzymanie zezwolenia na wyjazd należało do rzadkości, jak to było w 1924 roku w przypadku Jewgienija Zamiatina po opublikowaniu przez pisarza słynnej książki *My*.

Druga fala emigracji to okres wojny, lata 1941-1944. Wraz z wojskami niemieckim opuściło wówczas tereny zajęte wcześniej przez Niemców wielu obywateli Rosji Sowieckiej, wrogów Rosji bolszewickiej, którzy liczyli na to, że Hitler pokona ZSRR. Ogólna ich liczba obejmuje od pół miliona do 700 000 osób (byli w tym obywatele państw bałtyckich i kaukaskich). Wśród nich byli także nieliczni pisarze, mało jednak znani.

Trzecia fala obejmuje lata 1948-1989/1990. Jest to emigracja czasów zimnej wojny, obejmująca około pół miliona osób. W odniesieniu do przedstawicieli kultury miała kilka wariantów formalno-prawnych. Najczęściej było to zezwolenie na wyjazd, po czym następowało pozbawienie obywatelstwa. Związek Radziecki opuścili dobrowolnie lub przymuszeni do tego pisarze Walerij Tarsis, Aleksander Siniawski, Władimir Maksimow, Wiktor Niekrasow, Władimir Wojnowicz, Aleksander Zinowiew, Wasilij Aksionow, Gieorgij Władimow, Lew Kopielew i wielu innych, a także tancerze Rudolf Nuriejew, Michaił Barysznikow. Aleksandr Sołżenicyn został deportowany (выдворен) wbrew swej woli, a Władimira Bukowskiego wymieniono za komunistę chilijskiego Luisa Corvalana. Na fali emigracji żydowskiej wyjechali Josif Brodski, Michaił Grobman, Jurij Druźnikow i wielu innych. Rzadkie były wypadki, kiedy pisarze nie wracali z delegacji służbowej za granicę, jak zrobił to Anatolij Kuzniecowa. Takich nielegalnych emigrantów określano mianem невозвращенцы⁸.

Czwarta fala ma miejsce po roku 1991 i uważana jest za pierwszą mniej lub bardziej cywilizowaną emigrację w historii Rosji. Trudno określić jej liczebność, bo jeszcze się nie zakończyła. Jest to przede wszystkim emigracja ekonomiczna, zarobkowa. W przypadku niektórych przedstawicieli kultury mówi się o tzw. miękkiej emigracji, gdy osoba żyje za granicą, lecz zachowuje rosyjskie obywatelstwo.

Badania nad emigracją wskazują, że terminy emigracja i emigrant semantycznie nie są jednoznaczne ani w aspekcie polityczno-prawnym, ani egzystencjalno-

⁷ W opracowaniach pojawiają się także inne modele periodyzacji, Struwe na przykład pierwszą falę dzielił na dwa etapy: 1920-1924 i 1925-1939.

⁸ Termin ten narodził się w latach trzydziestych.

antropologicznym, ani emocjonalnym. Problemem semazjologicznym są rozmaite terminy, bowiem w zależności od konkretnego rozumienia tych pojęć definicja emigracji ulega poszerzeniu, bądź zawężeniu. W XIX wieku w Polsce mówiono: emigrant, uciekinier, wygnaniec, tułacz, pielgrzym, wychodziec. Współczesny Mickiewiczowi M. Nakwaski pisał:

„Wyraz wychodziec lubo dotąd nie upowszechniony zdaje się być najwłaściwszym dla nas. Emigrant – wyraz cudzoziemski. Tułaczem jest ten, co wypędzony tuła się, nadto do wyrazu tego jest przywiązane znaczenie nieszlachetne. Pielgrzym wykazuje więcej religijne jak polityczne cele. A my wyszliśmy z Kraju dobrowolnie, bo nie chcemy znosić jarzma moskiewskiego”⁹.

Popularny stał się wówczas termin wychodźstwo. Dziś zaczyna się używać terminu ogólnego – **homo emigrans**.

W Rosji terminy эмигрант i беженец nie są jednoznaczne, niekiedy bywają one traktowane jako synonimy¹⁰. Z prawnego punktu widzenia nie są jednoznaczne takie terminy, jak: эмиграция, переселение, бегство, выселение, изгнание, выдворение. Przypomnijmy, że Rosji przedrewolucyjnej emigracja jako pojęcie prawne w nie istniało. W tamtych czasach wyjazd za granicę nie mógł przekraczać pięciu lat, po tym okresie należało starać się o przedłużenie pobytu. W przeciwnym razie groziła utrata obywatelstwa, a w przypadku powrotu aresztowanie, wieczne zesłanie (вечная ссылка) i utrata majątku.

W rosyjskich źródłach, zarówno naukowych, jak i publicystyczno-wspomnieniowych przy charakterystyce emigracji używa się wielu określeń, takich jak: Русское зарубежье, Зарубежная Россия, Россия за рубежом, Россия вне России, Заграничная Россия, Другая Россия, Зарубежная Русь¹¹. Są one niejednoznaczne i mają charakter emfaticzny¹². Jako pierwsze pojawiło się określenie Русское зарубежье, używane w środowisku emigrantów po rewolucji. Jest to metafora zbudowana na zasadzie oksymoronu – łączy pojęcia przeciwstawne. Z logicznego punktu widzenia Русское зарубежье nie jest terminem: nie ma rosyjskiej zagranicy. Możliwe jest natomiast określenie „Rosjanie za granicą”. Tak więc termin Русское зарубежье nie jest synonimem emigracji, lecz emigracja,

9 M. Danilewicz-Zielińska, *Szkie o literaturze emigracyjnej*, op. cit., s. 16.

10 O pojęciach emigrant i uciekinier patrz: M. Jovanović, *Rusija u egzilu (w:) Ruska emigracija i srpskoj kulturi XX veka*, Beograd 1994, s. 22 i nast.; M. Раев, *Россия за рубежом. История культуры русской эмиграции 1919-1939*. Москва 1994, s. 13-14.

11 O terminach ze słowem **зарубежье** patrz: Д. Лесневская, *Русское зарубежье в эпоху глобализации (w:) Русское зарубежье и славянский мир. Сборник трудов*. Составитель Петр Буняк, Белград 2013, s. 22-32.

12 Podobnie jest z nazwą **literatury emigracyjnej** (эмигрантская литература, литература эмиграции), która określana bywa także jako: эмигрантский рукав русской литературы, зарубежная ветвь русской литературы, литература в изгнании, литература русского рассеяния, литература русского зарубежья, русская зарубежная литература, литература диаспоры.

jako najważniejsza część, wchodzi w jego zakres. Русское зарубежье obejmuje bowiem wszystkich Rosjan, którzy przez jakiś czas, nieraz bardzo długo, mieszkali za granicą, jak na przykład pisarze Mikołaj Gogol i Iwan Turgieniew, którzy nie byli emigrantami. Pojęcie Русское зарубежье obejmuje także kolonie rosyjskie (np. w Finlandii), jak również mieszkańców terytoriów, które w wyniku zmian politycznych zostały odłączone od Rosji.

Podobny zakres znaczeniowy posiada termin diaspora. Diaspora oznacza rozproszenie jakiejś narodowości lub wyznawców jakiejś religii wśród innych społeczeństw, lub wyznawców innej religii. Może więc być synonimem pojęcia Русское зарубежье. Diaspora oznacza więc rozproszoną zbiorowość rosyjską, żyjącą poza Rosją, w tym również emigrację. Diaspora ma znaczenie szerokie lub zawężone: może oznaczać wszystkich Rosjan żyjących za granicą, lub Rosjan żyjących na pewnym określonym terytorium (rosyjska diaspora we Francji).

Przy opisie emigracji używa się często nacechowanych stylistycznie pojęć, takich jak „obczyzna” w Polsce, czy „рассеяние” w Rosji. Spotykamy określenia literatura na obczyźnie czy литература русского рассеяния.

Historia emigracji rosyjskiej pokazuje, że podobnie jak w innych krajach, w zależności od okresu różne były jej przyczyny. W stuleciu dziewiętnastym dominowały względy polityczne, emigrantami stawali się przedstawiciele inteligencji, elity, ci którzy nie mogli się pogodzić z carskim reżymem. Głównym centrum emigracji politycznej w połowie XIX wieku stał się Paryż, a po 1848 Londyn, a następnie Genewa. W ujęciu socjologicznym była to emigracja szlachecka (дворянская эмиграция), która oddziaływała na życie w kraju. Jej najbardziej znanym reprezentantem był Aleksander Hercen. W drugiej połowie XIX wieku skład socjalny emigracji ulega poszerzeniu – do ziemian dochodzą mieszczenie, raznoczyńcy, inteligencja. W badaniach radzieckich wyróżnia się w niej dwa etapy: narodnicki (1847-1883, Michaił Bakunin, Siergiej Nieczajew, Wiera Zasulicz, Piotr Ławrow, Piotr Tkaczow) i bardziej masowy – proletariacki (1883-1917, Georgij Plechanow, Władimir Lenin, Julij Martow, Nadieżda Krupskaja)¹³.

Emigracja religijna (wynaniowa) miała dwa oblicza. Emigrantami z przymusu stawali się konwertyci na katolicyzm (Sofia Swieczina, Zinaida Wołkonska, Władimir Pieczerin, Iwan Gagarin), bowiem za odejście od prawosławia groziły sankcje karne. Drugą grupę stanowili staroobrzędowcy i członkowie sekt: duchoborcy, mołokanie, wyjeżdżający za zgodą władz głównie do Stanów Zjednoczonych i Kanady.

Emigracja ekonomiczna (экономическая, трудовая) zaczyna się w ostatnim 25-leciu XIX wieku i trwa do początków XX. Obejmowała ona przede wszystkim chłopów nie posiadających ziemi, rzemieślników, niewykwalifikowanych robotników. 4 200 000 osób (94%) wyjechało do USA. Byli to rosyjscy poddani, ale z re-

¹³ W obu przypadkach emigracja miała z reguły charakter czasowy.

guły nie etniczni Rosjanie (tylko 3%, ok. 5 tysięcy), aż 40% stanowili Żydzi. Przy opisie emigracji z Rosji należy więc rozróżniać dwie nazwy: русская эмиграция i российская эмиграция, to znaczy emigracja z kraju, z państwa. Z imperium rosyjskiego wyjechało 418 tysięcy Polaków, 137 tysięcy Litwinów, 40 tysięcy Niemców. Emigracja żydowska – na skalę masową przypada na lata 70 XIX wieku. Ich wyjazdy wiązały się z ograniczeniem praw Żydów w imperium rosyjskim, szczególnie w latach 80-tych 90 % wyjeżdżało do USA, gdzie z reguły byli rejestrowani jako Rosjanie (838 000) i Polacy (418 000). Szybko tracili związek z Rosją, z rosyjską kulturą, nie było wśród nich reemigrantów.

Mówiąc o emigracji odpowiadamy nie tylko na pytanie dlaczego i kiedy, ale także dokąd – mówimy więc o jej przestrzennym wymiarze. W XIX stuleciu była ona dość ograniczona. W XX wieku Rosjanie emigrowali do wielu państw Europy, Ameryki, Azji, Australii i Oceanii. Porewolucyjna emigracja obejmowała wszystkie kraje sąsiednie (лимитрофные). Głównymi ośrodkami stały się: Berlin, Paryż, Praga, Belgrad, Sofia, Warszawa, w Chinach – Szanghaj i Harbin. Zdaniem S. Oldenburga, który podzielił porewolucyjną emigrację na trzy grupy, w najgorszej sytuacji prawnej byli ci, którzy znaleźli się w krajach nadbałtyckich, mogła im bowiem zagrażać deportacja do ZSRR. Pod względem społeczno-materialnym najlepiej było we Francji i Niemczech. O trzeciej grupie, obejmującej Bałkany, Oldenburg napisał tak: „В отношении национальном эти колонии имеют особенное значение: там сосредоточены самые активные противобольшевицкие элементы. В материальном отношении положение этой группы – наихудшее”¹⁴.

W latach 40-tych ubiegłego wieku ważnym centrum emigracji rosyjskiej stają się Stany Zjednoczone, natomiast po wojnie – Niemcy, zwłaszcza Frankfurt nad Menem, Monachium. Na fali emigracji żydowskiej wielu wyjechało do Izraela, założony tu Związek Pisarzy Rosyjskich w Izraelu liczy ponad dwustu członków.

Badania nad literaturą i piśmiennictwem emigracji Słowian rozwinęły się najbardziej w krajach, w których emigracja była zjawiskiem masowym. W Polsce Wielka Emigracja, podobnie jak emigracja XX wieku, zawsze były ważnym obiektem badań polonistów: ich dzieje, literatura, piśmiennictwo, myśl polityczna, życie kulturalne, czasopiśmiennictwo mają swe monografie.

W niniejszym opracowaniu studia emigrantologiczne poświęcone emigracji rosyjskiej dotyczą wyłącznie XX stulecia i ograniczone zostaną do publikacji szczególnie ważnych, stanowiących nowy etap w badaniach¹⁵.

¹⁴ С. Ольденбург, *Русские дела (Политический обзор)*. – „Русская мысль” София 1921, V-VII, s. 234.

¹⁵ Patrz: L. Suchanek, *Rosyjska literatura emigracyjna. Próba ujęcia całościowego*. (w:) „Slavia Orientalis”, 1993, Nr 2, s. 259-272; tegoż, *Русская эмигрантская литература как теоретическая и историко-литературная проблема* – „Болгарская русистика” 1993, Nr 4, s. 2-5; tegoż, „Literatura rosyjska jest tam, gdzie znajdują się pisarze rosyjscy” (w:) *Emigracja i tamizdat. Szkice o współczesnej prozie rosyjskiej*. Pod red. L. Suchanka, Kraków 1993, s. 5-50.

Na pierwszym miejscu wymienić trzeba fundamentalne i do dziś jeszcze aktualne opracowanie *Rosyjska literatura na wygnaniu* Gleba Struwego, poświęcone rosyjskiej emigracji pierwszej fali¹⁶. Za klasyczne dzieło o historii emigracji rosyjskiej uznać trzeba monografię Marka Rajewa *Rosja za granicą*¹⁷. Jest to pierwsze dzieło rozpatrujące emigrację z różnych punktów widzenia: historycznego, kulturowego, historyzoficznego.

W Związku Radzieckim, gdzie emigracja traktowana była jako wroga wobec władzy i ustroju, badania nad literaturą emigracyjną nie były prowadzone, bądź wypowiedziano się o niej krytycznie. Po upadku systemu zaczęły pojawiać się stopniowo, a najwcześniej syntezę literatury rosyjskiej pierwszej fali stworzył O. Michałow¹⁸. Badania nad pierwszą falą dominować będą przez długi czas, o drugiej nie będzie się mówić prawie w ogóle. Dopiero dwutomowa książka *Kulturowa spuścizna emigracji rosyjskiej* przyniesie bogaty materiał, dotyczący różnych sfer działalności emigracji¹⁹.

Badania nad emigracją rosyjską rozwinęły się szeroko w wielu państwach słowiańskich, często w odniesieniu do trzeciej fali wyprzedzały naukę rosyjską. W odniesieniu do emigracji porewolucyjnej koncentrowały się na miejscu i roli emigrantów rosyjskich w życiu i kulturze krajów osiedlenia. W tym kontekście na uwagę zasługuje opracowane przez rusycystów serbskich pod redakcją M. Sibińowicia dwutomowe dzieło *Emigracja rosyjska w kulturze serbskiej XX wieku*²⁰. Ważne znaczenie dla badań nad emigracją rosyjską i ukraińską w Czechosłowacji ma przewodnik po czeskich i morawskich archiwach i kolekcjach (obejmuje instytucje i osoby prywatne)²¹. O emigracji rosyjskiej we Francji mówi wzorcowe opracowanie pod redakcją L. Mnuchina, będące kroniką życia naukowego,

¹⁶ Г. Струве, *Русская литература в изгнании. Опыт исторического обзора зарубежной литературы*. Нью-Йорк 1956. Jako postowie dołączył Struwe do swego dzieła zwięzłą charakterystykę piśmiennictwa okresu wojny i czasów powojennych.

¹⁷ М. Раев, *Россия за рубежом. История культуры русской эмиграции. 1919-1939*. Москва 1994. Angielska wersja *Russia Abroad. A Cultural History of the Russian Emigration. 1919-1939* wyszła w 1990 roku.

¹⁸ О. Михайлов, *Литература русского зарубежья*. Москва 1995.

¹⁹ *Культурное наследие российской эмиграции. 1917-1940*. Под общей ред. Е. Челнышева и Д. М. Шаховского. Кн. 1-2. Москва 1994. Książka była pokłosiem konferencji międzynarodowej zorganizowanej przez Rosyjską Akademię Nauk.

²⁰ *Русска емиграция у српској култури XX века*. Т. 1-2. Пиредили: М. Сибиновић, М. Мезински и А. Арсенјев. Главни и одговорни уредник М. Сибиновић. Београд 1994. Patrz także: О. Дуріć *Ruska literarna Srbija 1920-1941*, Београд 1990. О прасачах бадачу хорватских патрз: „Књижевна смотра” 1987, број 65-66, „Књижевна смотра” 1992, број 86-88. Оба броја приготављују І. Лукшић и М. Медарић-Ковачић.

²¹ *Русская и украинская эмиграция в Чехословацкой республике. Путеводитель по архивным фондам и собраниям в Чешской республике*. В. Поданы, Г. Барвикова. Прага 1995. Trzeba przypomnieć, że najobszerniejsze zbiory archiwalne – Rosyjskie zagraniczne archiwum historyczne – zostało wywiezione do Związku Radzieckiego w latach 1945-1946.

kulturalnego i społecznego emigracji rosyjskiej we Francji²². Inny aspekt badań emigrantologicznych prezentuje zbiorowa praca pod redakcją A. Kwakina *Kultura rosyjskiej zagranicy*, przedstawiająca misję kulturową emigracji rosyjskiej i jej ideową spuściznę, ośrodki rosyjskiego rozproszenia, scharakteryzowano niektóre czasopisma²³.

W 1994 roku wyszło opracowanie – *Misja rosyjskiej emigracji* Michaiła Nazarowa (*Миссия русской эмиграции*, Москва 1994). Zdaniem autora książki, emigracja rosyjska nie miała politycznego wpływu na świat, miała jednak wpływ kulturowy, filozoficzny, religijny. Mało dotąd badany aspekt życia wychodźców z Rosji naświetla *Polityczna historia emigracji rosyjskiej. 1920-1940*²⁴ Jest to pierwsza całościowa charakterystyka wszystkich ugrupowań politycznych, ich ideologii i działalności, pokazana przez dotyczące ich dokumenty.

Idea stworzenia pierwszego *Słownika rosyjskich pisarzy za granicą* narodziła się w Warszawie i została przedstawiona przez Leona (Lwa) Gomolickiego, lecz został on opracowany w Pradze przez Walentina Bułagakowa w 1940 roku²⁵. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych powstała literacka encyklopedia *Pisarze rosyjskiej zagranicy*, pod redakcją A. Nikolukina obejmująca autorów z lat 1918-1940²⁶ Opracowanie to zawiera obszerne hasła, wzbogacone o wykazy publikacji autorów i literaturę przedmiotu. Bardzo bogaty zakres informacji o emigrantach pierwszej fali przynosi *Złota księga emigracji* pod redakcją W. Szełochajewa²⁷. Znalazła się w niej ograniczona liczba pisarzy, mamy tu jedynie najwybitniejszych jej przedstawicieli, weszli do niej natomiast przedstawiciele różnych dziedzin kultury: malarze (A. Benua, N. Gonczarowa, W. Kandinski), rzeźbiarze (A. Archipienko, N. Gabo), graficy (M. Doburzyński), kompozytorzy, dyrygenci, muzycy-instrumentaliści: pianiści, skrzypkowie, śpiewacy, piosenkarze (A. Wertyński), tancerze (S. Lifar), choreografowie, aktorzy, reżyserzy, impresario (S. Diagilew), historycy sztuki (A. Grabar, W. Wiejdle). Słownik odnotowuje ponadto znanych uczonych, którzy zasłynęli w różnych dziedzinach wiedzy: astronomii, chemii, fizyce, geologii, agrochemii, biologii, mikrobiologii, zoologii, fizjologii, ichtiologii, neuropatologii, chirurgii, ekonomii, matematyce, prawie, socjologii, filozofii. Znajdujemy także

²² *Хроника научной, культурной и общественной жизни. 1920-1940. Франция*. Т.1. Под ред. Л. Мнухина, в сопр. Т. Гладковой, Т. Дубровиной, В. Лосской, Н. Струве. Москва 1995.

²³ *Культура Российского зарубежья*. Отв. Ред. А. Квакин, Э. Шулепова. Москва 1995.

²⁴ *Политическая история русской эмиграции. 1920-1940 гг.: Документы и материалы*. Под ред. А. Киселева. Москва 1999.

²⁵ *Словарь русских зарубежных писателей*. Валентин Булгаков. Ред. Г. Ванечкова. Introduction by Richard J. Kneeley, New-York 1993.

²⁶ *Литературная энциклопедия русского зарубежья. 1918-1940. Писатели русского зарубежья*. Москва 1997.

²⁷ *Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века. Энциклопедический биографический словарь*. Москва 1997.

teologów, szachistów metalurgów, konstruktorów samolotów, chirurgów, duchownych.

W badaniach emigrantologicznych, podobnie jak we wszystkich innych, podstawowym źródłem informacji jest bibliografia. Do chwili obecnej żaden z krajów słowiańskich nie doczekał się pełnej bibliografii w tej dziedzinie, a tylko niektóre z nich posiadają publikacje książkowe cząstkowe, tematyczne lub autorskie. Jeśli chodzi o emigrację rosyjską to wydana w Stanach Zjednoczonych bibliografia L. Foster doprowadzona została do końca lat sześćdziesiątych²⁸.

Oprócz tych bibliografii ogólnych są także tematyczne, takie jak opracowanie E. Sztiejna o poezji rosyjskiego rozproszenia²⁹ czy autorstwa N. Ziernowa o rosyjskiej teologii, filozofii religijnej i prawosławiu³⁰. Bibliografię Sołżenicyna opracowała N. Lewitska³¹. Nowe spojrzenie na życie emigracji rosyjskiej przynosi książka *Emigracja i repatriacja w Rosji*³².

Polska nauka posiada duży wkład do emigrantologii, zwłaszcza do badań nad trzecią falą emigracji rosyjskiej, badania nad pierwszą na szerszą skalę przysły nieco później. W Uniwersytecie Jagiellońskim od końca lat siedemdziesiątych działał kierowany przez Lucjana Suchanka zespół badawczy, zajmujący się spuścizną emigracji trzeciej fali i tamizdatem (Andrzej Drawicz, Katarzyna Duda, Andrzej Dudek, Katarzyna Pietrzycka-Bohosiewicz, Anna Rażny, Lidia Liburska, Hanna Kowalska-Stus)³³. W latach 1993-1997 ukazały się trzy autorskie prace zespołowe, które rozpoczął tom *Emigracja i tamizdat*³⁴. Reprezentują one dwa typy opracowań: monograficzne analizy poszczególnych utworów oraz całościowe sylwetki pisarzy emigracyjnych³⁵.

²⁸ *Bibliography of Russian Emigré, Literature*. Vol. I-II. Compiled by L. Foster, Boston 1970. Bibliografia B. Stevanovicia obejmuje lata 1950-1980: B. Stevanovic, V. Wertsman, *Free Voices in Russian Literature. 1950s – 1980s. A Bio – Bibliographical Guide*. New York 1987. Cenna pozycja bibliograficzna jest *Аннотированная библиография „Изучение литературы русской эмиграции за рубежом. 1920-1990”*. Москва 2001.

²⁹ Э. Штейн, *Поэзия русского рассеяния. 1920-1977. (Биобиблиография)*. Ashford 1978.

³⁰ Н. Зернов, *Русские писатели эмиграции. Биографические сведения и библиография книг по богословию, религиозной философии, церковной истории и православной культуре*. Boston 1973.

³¹ Н. Левитская, Александр Солженицын. *Библиографический указатель. Август 1988-1990*. Москва 1991.

³² В. Ионцев, Н. Лебедева, М. Назаров, А. Окороков, *Эмиграция и репатриация в России*, Москва 2001.

³³ L. Suchanek, *Krakowska badawcza szkoła rosyjistyki i emigrantologii – „Новая русистика. Nová rusistika. Międzynarodowy журнал współczesnej filologicznej i arealnej rusistiki”*. Brno 2013. Supplementum s 23-34.

³⁴ *Emigracja i tamizdat. Szkice o współczesnej prozie rosyjskiej*. Pod red. L. Suchanka, Kraków 1993.

³⁵ *Dać świadectwo prawdzie. Portrety współczesnych pisarzy rosyjskich*. Pod red. L. Suchanka, Kraków 1995; *Realności i postmoderniści. Sylwetki współczesnych rosyjskich pisarzy emigracyjnych*. Pod red. L. Suchanka, Kraków 1997,

Z krakowskiej szkoły emigrantologicznej wyszło kilka monograficznych opracowań o pisarzach emigracyjnych trzeciej fali, większość z nich to wówczas pierwsze tego typu publikacje w nauce światowej. L. Suchanek jest autorem monografii o A. Sołżenicynie³⁶, A. Zinowiewie³⁷, E. Limonowie³⁸, J. Drużnikowie³⁹, K. Pietrzycka-Bohosiewicz książkę swoją poświęciła G. Władimowowi⁴⁰, K. Duda W. Maksimowowi⁴¹ oraz A. Amalrikowi⁴², M. Kowalska jest autorką książki o Sołżenicynie⁴³, a A. Malska o publicystyce i literaturze trzeciej fali⁴⁴.

Oprócz Krakowa w nauce polskiej jest kilka innych bardzo prężnych ośrodków badań emigrantologicznych, mających wyrazistych liderów: Warszawa (Alicja Wołodźko), Opole (Bronisław Kodzis), Lublin (Anna Woźniak), Bydgoszcz (Joanna Mianowska), Gdańsk (Janina Sałajczykowa), Szczecin (Izabela Kowalska-Paszt), Olsztyn (Irena Obłąkowska-Galanciak). Badania z tych ośrodków wzbogaciły rusycystykę/rosjoznawstwo o wiele ważnych, często nowatorskich monografii. Badaczka warszawska, A. Wołodźko jest autorką bardzo cennej monografii *Pasierbowie Rosji. O prozaikach trzeciej emigracji*. J. Sałajczykowa zajęła się natomiast prozaikami pierwszej fali emigracji rosyjskiej⁴⁵. B. Kodzis jest autorem unikatowego w skali światowej dzieła o ośrodkach emigracji rosyjskiej, twórczych stowarzyszeniach, prasie i wydawnictwach⁴⁶. A. Woźniak poświęciła swą monografię A. Siniawskiemu (Abram Terc)⁴⁷. W ośrodku lubelskim wyszła książka M. Sidor o duchowości pierwszej fali⁴⁸. J. Mianowska jest autorką dwu nowatorskich monografii o autorach rosyjskich trzeciej fali⁴⁹ oraz o Borysie Zajce-

³⁶ L. Suchanek, *Aleksander Sołżenicyn. Pisarz i publicysta*, Kraków 1994.

³⁷ L. Suchanek, *Homo sovieticus. Świetlana przyszłość. Gnijący zachód. Pisarstwo Aleksandra Zinowiewa*, Kraków 1999.

³⁸ L. Suchanek, *Parias i heros. Twórczość Eduarda Limonowa*, Kraków 2001.

³⁹ L. Suchanek, *Anioły, biesy i prawda. Pisarstwo Jurija Drużnikowa*, Kraków 2007.

⁴⁰ K. Pietrzycka-Bohosiewicz, *W poszukiwaniu autentyzmu. Twórczość prozatorska Georgija Władimowa*. Kraków 1999.

⁴¹ K. Duda, *Wiara i naród. Twórczość Władimira Maksimowa*, Kraków 1999.

⁴² K. Duda, *Andriej Amalrik, Rosyjski dysydent*. Kraków 2010

⁴³ H. Kowalska, Aleksander Sołżenicyn. *Homo sovieticus i człowiek sprawiedliwy*. Toruń 2011.

⁴⁴ A. Malska, *Obraz Ameryki w publicystyce i twórczości pisarzy trzeciej fali emigracji rosyjskiej*. Kraków 2004.

⁴⁵ J. Sałajczyk, *Prozaicy pierwszej fali emigracji rosyjskiej 1920-1940*. Gdańsk 2003.

⁴⁶ Б. Кодзис, *Литературные центры русского зарубежья. 1918-1939. Писатели. Творческие объединения. Периодика. Книгопечатание*. München 2002.

⁴⁷ A. Woźniak *Ułuda i cud. W świecie sztuki Andrieja Siniawskiego-Abrama Terca*. Lublin 2004..

⁴⁸ M. Sidor, *Rosja i jej duchowość. Proza „pierwszej fali” emigracji rosyjskiej*. Lublin 2009 *Słowianie Wschodni na emigracji*. Opole 2011.

⁴⁹ J. Mianowska, *Nieznane stronice literatury trzeciej fali emigracji rosyjskiej. Aleksander Minczin: proza życia*, Bydgoszcz 2001; J. Mianowska, *Dina Rubina wczoraj i dziś*, Bydgoszcz 2003.

wie⁵⁰. W Wydawnictwie Adama Marszałka wyszła monografia R. Bielińskiego o Limonowie⁵¹. Monografia I. Kowalskiej-Paszt stanowi pierwszą próbę opisu niefikcyjnej prozy emigracyjnej w aspekcie teoretycznoliterackim, dokładniej genologicznym⁵². Jedyne dotąd w nauce polskiej opracowanie książkowe poświęcone pisarzowi, który na miejsce emigracji wybrał Polskę, to monografia I. Obłąkowskiej-Galanciak o D. Fiłosofowie⁵³. A. Zywert jest autorką monograficznego opracowania twórczości W. Wojnowicza⁵⁴.

Od dawna najpopularniejszy typ publikacji emigrantologicznej stanowi zbiór tekstów, poświęconych różnym zagadnieniom emigracji – z reguły są to wydawnictwa pokonferencyjne. Ostatnio ukazała się książka pod red. A. Woźniak *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty. Estetyka. Recepcja*⁵⁵. Artykuły dotyczące emigracji pojawiają się także w wydawnictwach zbiorowych, których głównym tematem nie jest wyłącznie emigracja, jak w wydawnictwach uczelnianych, pracach komisji, księgach jubileuszowych czy w tomach *Z polskich studiów slawistycznych*, zawierających referaty na Międzynarodowe Kongresy Sławistów.

Na Międzynarodowy Kongres Sławistów w Macedonii przygotowałem tekst omawiający osiągnięcia badaczy emigracji Słowian w latach 1998-2006. Pojawiła się duża ilość prac emigrantologicznych, poświęconych przede wszystkim literaturze: w tym dorobku reprezentowane są wszystkie gatunki piśmiennictwa naukowego, pierwszym rzędzie artykuły, zarówno badaczy z krajów słowiańskich, jak i niesłowiańskich⁵⁶.

Nie sposób nie wspomnieć o roli, jaką w emigrantologii spełniają konferencje naukowe, kongresy, sympozja, odbywające się w różnych krajach słowiańskich, bardzo często w Polsce (Kraków, Warszawa, Opole, Lublin). Jedną z ostatnich odbyła się w Belgradzie na temat emigracja rosyjska i świat słowiański⁵⁷.

⁵⁰ J. Mianowska, *Контексты культуры русской эмиграции XX века: Борис Зайцев – певец русского православия*. Toruń 2011.

⁵¹ *Antropogeniczny świat „zbędnego człowieka” bohatera trylogii Eduarda Limonowa*. Toruń 2011

⁵² I. Kowalska-Paszt *Proza niefikcyjna trzeciej fali emigracji rosyjskiej. Model typologiczny*. Szczecin 2001.

⁵³ I. Obłąkowska-Galanciak *Gorzkie gody...Publicystyczna i literacka twórczość Dymitra Fiłosofowa*, Olsztyn 2001.

⁵⁴ A. Zywert, *Pisarstwo Władimira Wojnowicza*. Poznań 2012.

⁵⁵ Lublin 2013.

⁵⁶ L. Suchanek, *Emigrantologia: osiągnięcia i nowe perspektywy. Między Kongresem w Krakowie a w Ochrydzie. 1998-2008*. (w:) *Z polskich studiów slawistycznych. Literaturoznawstwo. Kulturologia. Folklorystyka*. Redaktorzy tomu: L. Suchanek, K. Wrocławski. Warszawa 2008, s. 159-169.

⁵⁷ *Русское зарубежье и славянский мир. Сборник трудов*. Составитель Петр Буняк, Белград 2013.

Patrząc na dokonania badaczy-emigrantologów w dziedzinie literatury i życia literackiego, kulturalnego należy stwierdzić, że nauka ma wiele osiągnięć. Ale sporo pozostaje jeszcze do zrobienia. Specjalną grupę stanowić powinny badania komparatystyczne, które pozwolą zobaczyć cechy poszczególnych literatur narodowych Słowiańszczyzny, a także literatur słowiańskich jako całości w porównaniu z innymi emigracjami, na przykład niemiecką. Szczytowym osiągnięciem emigrantologii powinna stać się synteza obejmująca dzieje powszechne literatury emigracyjnej Słowian, która może powstać wysiłkiem wielu uczonych różnych krajów, zarówno słowiańskich, jak i niesłowiańskich.

II. Emigrantologia

Emigrantologia to obszerna dziedzina wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym, wykorzystująca w badaniach historię, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, socjologię, antropologię, psychologię, filozofię, politologię, religioznawstwo, historię sztuki, językoznawstwo, a także biografistykę i badania życia kulturalnego, literackiego, politycznego. Jak każda sfera badań, emigrantologia obejmuje określony zbiór przedmiotów i posiada definicję charakteru diagnostycznego, pozwalającą rozpoznać określany obiekt⁵⁸. Emigrantologia dotąd to przede wszystkim nauka idiograficzna, rejestrująco-opisowa, podejście nomotetyczne jest stosunkowo słabo rozwinięte. Metody badań dzieli ona z różnymi dyscyplinami, w zależności od problemu badawczego⁵⁹.

Pojęcie emigrantologia zostało wprowadzone i scharakteryzowane przez Lucjana Suchanka na XII Międzynarodowym Kongresie Słowistów w Krakowie w 1998 roku. Od tego czasu termin emigrantologia używany jest w nauce w wielu krajach słowiańskich i niesłowiańskich. W 2000 roku Jurij Boriew napisał: „rodzi się nowa nauka – emigrantologia”⁶⁰. O emigrantologii jako nauce mówiono na XIII Kon-

⁵⁸ Patrz K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1975, s. 84.

⁵⁹ Ю. Борев, *Эмигрантология* (w:) *Феномен Юрия Дружникова*, Варшава – Москва 2000, s. 166-173; L. Suchanek, *Emigrantologia i literaturoznawstwo* (w:) *Studia z historii literatury i kultury Słowian*. Pod red. B. Czapiak-Lityńskiej i Z. Darasza, Katowice 2000, ss. 42-45; tegoż, *Słowiańska emigrantologia* (w:) *Współczesne literaturoznawstwo sławistyczne*. Pod red. L. Suchanka, Kraków 2004, s. 73-88; tegoż, *Emigrantologia: osiągnięcia i nowe perspektywy*, *op. cit.*, s. 159-169; tegoż, *Człowiek w traumie. Emigrantologia na przykładzie emigracji rosyjskiej dwudziestego wieku – „Ethos”* 2009, Nr 3-4 (87-88); tegoż, *Эмиграция как травма* (w:) *Z polskich studiów sławistycznych*. Seria X, Warszawa 2003, s. 193-2001; tegoż, *Egzystencja jako spór idei. Emigracja rosyjska trzeciej fali* (w:) *Z polskich studiów sławistycznych*. Seria 9. Komitet Redakcyjny: J. Kornhauser, L. Macheta, L. Suchanek (redaktor naczelny). Warszawa 1998, s. 203-208; tegoż, *Русская эмиграция третьей волны и поляки*. (w:) *Поляки и русские: взаимопонимание и взаимнепонимание*. Москва 2000, s. 176-184.

⁶⁰ Ю. Борев, *Эмигрантология* (w:) *Феномен Юрия Дружникова*, *op. cit.*, s. 166.

gresie Sławistów w Lublanie (2003) i na XIV Kongresie Sławistów w Macedonii (2008).

Jednym z podstawowych problemów teoretyczno-metodologicznych emigrantologii w badaniach nad życiem i spuścizną emigracji jest stosunek diaspory do metropolii. Istotne także jest spojrzenie na dorobek emigracji z punktu widzenia procesu rozwojowego, w stosunku do którego zwykle stosuje się schemat fazowy, a koncepcja taka zakłada rozwój liniowy. W zależności od pozycji metodologicznej dorobek emigracji włącza się do procesu rozwojowego metropolii na zasadzie diachronii i następstwa lub stwierdza się, że koegzystuje z nią synchronicznie. W badaniach nad rosyjską literaturą nadal aktualny jest problem, czy mamy do czynienia z jedną czy dwiema literaturami rosyjskimi.

Dorobek emigracji daje możliwość prowadzenia badań wieloaspektowych. Szeroko już dziś rozwinięte są w wielu krajach badania historyczne, źródłowe, archiwalne, uwzględniające zróżnicowanie polityczno-ideologiczne poszczególnych liczących partii i ruchów ideowo-filozoficznych, ugrupowań literackich, stowarzyszeń zawodowych i twórczych. Opisywana jest sytuacja Cerkwi Prawosławnej, ośrodki emigracji, instytucje życia kulturalnego (szkoły, uczelnie, czasopisma, wydawnictwa). W emigrantologii niezwykle szeroko rozwinęły się badania nad literaturą, zarówno w płaszczyźnie światopoglądowo-ideowej (badania tematologiczne) jak i w sferze formy.

Jednym z aspektów badań emigrantologicznych jest analiza z punktu widzenia rynku czytelniczego, zarówno emigracyjnego, jak i krajowego, reglamentującego przez cenzurę dostęp do dzieł autorów zakazanych. Inne zagadnienie stanowi problem „powrotów” tekstów pisarzy emigracyjnych do ojczyzny, zarówno w epoce zniewolenia przez system komunistyczny, jak i po jego upadku. Istotne jest także badanie zjawiska reemigracji. Perspektywa dalszych badań jest bardzo szeroka.

III. Komisja Emigrantologii Słowian

Dnia 7.XII 2008 roku zwróciłem się do Przewodniczącej Komitetu Słowianoznawstwa PAN, prof. Małgorzaty Korytkowskiej z pismem mówiącym, że w oparciu o Regulamin Komitetu Słowianoznawstwa PAN, § 11, p. 1, 2, 3 zgłaszam wniosek o powołanie w ramach Komitetu Komisji Emigrantologii Słowian. Komisja została utworzona w grudniu 2008 roku. Jej przewodniczącym został powołany na wniosek Przewodniczącego Wydziału I Nauk Społecznych prof. Stanisława Mossakowskiego, Lucjan Suchanek. W dniu 23 września 2009 r. w Opolu odbyło się posiedzenie administracyjne Komisji, na którym ustalono listę członków Komisji i dokonano wyboru jej Zarządu: zastępcą przewodniczącego została Joanna Mianowska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, sekretarzem – Bronisław Kodzis z Uniwersytetu Opolskiego. Na posiedzeniu Komitetu Słowianoznawstwa PAN w dniu 19 października 2009 uchwalono, że wybór członków Ko-

misji Emigrantologii Słowian jest wewnętrzną sprawą Komisji i nie jest niezbędne zatwierdzanie kandydatów przez Komitet Słowianoznawstwa, który jako jednostka, przy której afiliowana jest Komisja, przyjmuje skład Komisji do akceptacji.

Pierwsze posiedzenie naukowe i administracyjne Komisji odbyło się 30 listopada 2009 roku w Warszawie. B. Kodzis wygłosił referat *Beletryzacja i i mitologizacja rzeczywistości w pamiętnikach Iriny Odojewcewej*. Następnie omówiono sprawy organizacyjne i programowe. Przyjęto przedstawiony przez L. Suchanka projekt działalności Komisji, w której za najważniejsze uznano monitorowanie i koordynowanie polskich badań emigrantologicznych, organizowanie ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych oraz publikację prac zbiorowych z tego zakresu. Jako jedno z najpilniejszych zadań Komisji uznano opracowanie bibliografii emigrantologicznej członków Komisji. Ukazała się ona w redagowanej przez prof. W. Waleckiego Bazie Literackiej i Komparatystycznej Bibliografii Sławistycznej, stanowiącej warsztat pracy Komisji Słowiańskiej Bibliografii Literackiej i Komparatystycznej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów. Zawiera dane 22 członków Komisji. Redaktorem naukowym Bibliografii emigrantologicznej jest prof. L. Suchanek. Adres bibliografii: www.biblioslav.pl.

A. Formy działalności organizacyjnej Komisji⁶¹:

Komisja była współorganizatorem konferencji, a jej członkowie wygłaszali na nich odczyty:

1. 22-23.09.2009 Opole – Międzynarodowa konferencja naukowa „Słowianie Wschodni na emigracji. Literatura – kultura – język”. Organizator konferencji – prof. Bronisław Kodzis, sekretarz Komisji Emigrantologii Słowian. Referaty wygłosiło 16 członków Komisji.

2. 11.07.2010 Kraków – Międzynarodowa konferencja naukowa „Дружниковские чтения. Третья волна эмиграции”. Komisja była współorganizatorem konferencji, którą zorganizował prof. L. Suchanek, przewodniczący Komisji.

3. 21-22.05.2010 Kraków – Międzynarodowa konferencja naukowa „Idea i komunikacja w języku i kulturze rosyjskiej. Organizator prof. Andrzej Dudek, członek Komisji. Referaty wygłosiło 12 członków Komisji.

4. 13-15.10.2011 Lublin (KUL) – Międzynarodowa konferencja naukowa „Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty. Recepja. Estetyka. Organizator konferencji – prof. A. Woźniak, członek Komisji Emigrantologii. Referaty wygłosiło 5 członków Komisji.

5. 27-30.06.2012 Słupsk – Międzynarodowa emigrantologiczna konferencja naukowa „Powrócić do Rosji wierszami i prozą”. Organizator konferencji prof. G. Nefagina, członek Komisji Emigrantologii. Referaty wygłosiło 5 członków Komisji.

⁶¹ Korzystam z danych opracowanych przez B. Kodzisa i J. Mianowską.

6. Liczni członkowie Komisji Emigrantologii Słowian wygłaszali referaty na innych konferencjach naukowych w Polsce, Rosji, Bułgarii, Czechach, Białorusi, Ukrainie, Litwie (B. Kodzis, J. Mianowska, L. Suchanek, G. Nefagina i inni).

7. Członkowie Komisji wygłaszali cykle wykładów na temat emigrantologii (L. Suchanek w Brnie, J. Mianowska w Niżnim Nowogrodzie i Wilnie)

B. Udział członków Komisji w publikacjach:

1. *Słowianie Wschodni na emigracji: literatura – kultura – język*, red. B. Kodzis i M. Giej, Opole 2010. Zawiera 60 artykułów naukowych autorstwa członków Komisji i emigrantologów zagranicznych.

2. *Idea i komunikacja w języku i kulturze rosyjskiej*, pod red. A. Dudka, Kraków 2010. Zawiera 12 artykułów na temat emigracji autorstwa członków Komisji.

3. *Powrócić do Rosji wierszami i prozą. Literatura rosyjskiej emigracji*, pod red. G. Nefaginy, Słupsk 2012 – Zawiera 5 referatów członków Komisji..

4. Z inicjatywy wiceprzewodniczącej Komisji Joanny Mianowskiej przy Wydawnictwie Adam Marszałek zainicjowana została seria wydawnicza „W kręgu problemów emigracji”, której przewodniczącą Rady Naukowej została inicjatorka, a członkami G. Nefagina i L. Suchanek. W serii tej wydano już kilka ważnych pozycji emigrantologicznych: książki M. Kowalskiej – o Sołżenicynie (2011), R. Bielińskiego – o Limonowie (2011), J. Mianowskiej i B. Wegnerskiej o Zajcewie (2011). Wyszła także książka o emigracji w Azerbejdżanie w Polsce, w latach 30-tych XX wieku (2010). Poszczególne teksty emigrantologiczne zawierają także publikacje Wydawnictwa poświęcone szerszej tematyce: *Stosunki polsko-rosyjskie. Stereotypy, realia, nadzieje*, pod red. J. Marszałek-Kawy i Z. Karpusa; *Literatura i kultura rosyjska w metropolii i na emigracji*, pod red. B. Wegnerskiej-Ptaszkiewicz i U. Wójcickiej (2001).

C. Kontakty i współpraca międzynarodowa:

1. Wielu członków Komisji utrzymuje kontakty z emigrantologami innych krajów: Rosji, Niemiec, Białorusi, Bułgarii, Czech, Serbii, Włoch.

2. Członkowie Komisji utrzymują kontakt i odwiedzają Dom Emigracji im. A. Sołżenicyna w Moskwie (A. Dudek, H. Kowalska-Stus, J. Mianowska, A. Rażny, L. Suchanek, A. Woźniak). Prowadzone są rozmowy z tą instytucją celem nawiązania ściślejszej współpracy.

3. Do Komisji Emigrantologii zwrócił się dyrektor Muzeum K. Balmonta w Szui M. Balmont z propozycją współpracy nad spuścizną K. Balmonta w Polsce.

W wyniku zmian organizacyjno-regulacyjnych w PAN Komisje mogą się składać wyłącznie z członków Komitetu. Uznaliśmy, że jest to rozwiązanie złe i Komisja przestała działać przy Komitecie Słowianoznawstwa. W Komisji Emigrantologii większość stanowili członkowie nie będący członkami Komitetu Słowianoznawstwa: prof. dr hab. Franciszek Apanowicz – Uniwersytet Gdański, prof.

dr hab. Nina Barszczewska – Uniwersytet Warszawski, prof. dr hab. Aleksander Barszczewski – Uniwersytet Warszawski, prof. dr hab. Adam Bezwiński – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, dr Urszula Cierniak – Akademia Częstochowska, prof. dr hab. Joanna Czaplínska – Uniwersytet Opolski, prof. dr hab. Katarzyna Duda – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Andrzej Dudek – Uniwersytet Jagielloński, dr Maria Giej – Uniwersytet Opolski, dr Michał Głuszkowski – Uniwersytet Mikołaja Kopernika, prof. dr hab. Jerzy Kapuścik – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Bronisław Kodzis – Uniwersytet Opolski, prof. dr hab. Izabela Kowalska-Paszt – Uniwersytet Szczeciński, prof. dr hab. Hanna Kowalska-Stus – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Wanda Laszczak – Uniwersytet Opolski, prof. dr hab. Lidia Liburska – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Joanna Mianowska – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, dr hab. Iwona Anna Ndiaye – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, prof. dr hab. Galina Nefagina – Akademia Pomorska w Słupsku, prof. dr hab. Grzegorz Ojcewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, prof. dr hab. Anna Paszkiewicz – Uniwersytet Wrocławski, prof. dr hab. Katarzyna Pietrzycka-Bohosiewicz – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Anna Rażny – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Janina Sałajczyk – Uniwersytet Gdański, dr Monika Sidor – Katolicki Uniwersytet Lubelski, prof. dr hab. Wiktor Skruna – Uniwersytet Warszawski, prof. dr hab. Lucjan Suchanek – Uniwersytet Jagielloński, prof. dr hab. Anna Woźniak – Katolicki Uniwersytet Lubelski.

W dniu 29.V. 2013 w imieniu dotychczasowych władz Komisji zwróciłem się do prof. Stanisława Gajdy, Kuratora Komisji Naukowych Międzynarodowego Komitetu Sławistów z wnioskiem o włączenie Komisji Emigrantologii Słowian w poczet Komisji działających przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów.

Po afiliowaniu – we wrześniu 2013 roku – Komisji Emigrantologii Słowian przy Międzynarodowym Kongresie Sławistów, którego Przewodniczącym został Lucjan Suchanek rozpoczęła się akcja kooptacji nowych członków. Akces do Komisji zgłosiły następujące osoby: z **Polski**: prof. dr hab. Wołodźko-Butkiewicz – Uniwersytet Warszawski, prof. Mieczysław Balowski – Uniwersytet Poznański, dr hab. Grażyna Balowska – Uniwersytet Opolski, prof. Ludmiła Łucewicz – Uniwersytet Warszawski, dr hab. Elżbieta Kasprzak – Uniwersytet Wrocławski; z **Rosji**: prof. Lola Zwonariewa – Moskwa, prof. Władimir Agenosow – Moskwa, prof. Oleg Fedotow – Moskwa, prof. Li Innań – Moskwa, prof. Antonina Szelemowa – Moskwa, prof. Jelena Trubiłowa – Moskwa, prof. Olga Demidowa – Petersburg, prof. Natalia Kozłowa – Petersburg, prof. Wiktoria Zacharowa – Niżni Nowgorod, prof. Andrzej Zabiako – Błagowieszczeńsk, prof. Anna Zabiako – Błagowieszczeńsk; z **Białorusi**: prof. Natalia Hardzikenka – Mińsk, prof. Ludmiła Ryczkowa – Grodno, prof. Tatiana Wołyniec; z **Czech** – prof. Vladimír Papoušek; z **Włoch** – prof. Michaela Böhming, prof. Giovanna Spindel; z **Niemiec** – prof. Frank Gøbler; z **Francji** – prof. René Guerra; z **Izraela** – prof. Tatiana Landa; z **Turcji** –

prof. Sevinch Uchgul; z **USA**: prof. Dariusz Tolczyk, Marina Adamowicz („Новый Журнал”), z **Bułgarii**: – prof. P. Iwajło..

Po zakończeniu kooptacji nowych członków odbędzie się posiedzenie naukowe i administracyjne, na którym dokonany zostanie wybór władz Komisji i przedstawiony będzie plan działalności do następnego Międzynarodowego Kongresu Słowistów w Belgradzie. Będzie to miało miejsce dniach 22-23 września 2014 roku w Opolu, podczas organizowanej przez prof. B. Kodzisa Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Słowianie na emigracji: literatura – kultura – język”.

РЕЗЮМЕ

Эмиграция. Эмигрантология. Комиссия Эмигрантологии Славян

Эмиграция это явление мирового масштаба, по историческим и политическим причинам имеющее огромное значение в славянских странах. В статье обращается внимание на термины, связанные с эмиграцией, ее хронологию и периодизацию, а также на центры эмиграции. Называются основные работы, посвященные русской эмиграции (монографии, коллективные труды). Во второй части характеризуется эмигрантология – обширная область знаний интердисциплинарного характера, объектом исследования которой является история эмиграции, ее институты (учебные заведения, вузы, издательское и печатное дело) и организационные формы (кружки, объединения, партии), духовная, религиозная и политическая жизнь в эмиграции, достижения в таких областях культуры, как художественная литература и различные виды письменности, многочисленные формы искусства (театр, балет, опера, изобразительное искусство, музыка) а также достижения в области науки. В третьей части находится информация о Комиссии Эмигрантологии Славян при Международном Комитете славистов.